

Крикніцька І. О.,
викладач кафедри англійської мови
факультету перекладачів
Київського національного лінгвістичного університету

КУЛІНАРНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК ОБ'ЄКТ ЕТНОФРАЗЕОЛОГІЇ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

Анотація. Статтю присвячено розгляду англійських фразеологізмів із кулінарним компонентом у руслі нової галузі етнолінгвістики – етнофразеології. Місце фразеології в цій галузі мовознавчої дисципліни є закономірним, оскільки саме фразеологічний фонд мови безпосередньо пов'язаний з етносом. У статті наведено корпус англійських фразеологізмів із кулінарним компонентом, які свідчать про те, що фразеологія більшою мірою, ніж інші мовні одиниці, відображає специфіку світобачення крізь призму мови й національної культури.

Ключові слова: фразеологізм, фразеологічний, етнофразеологія, мова, етнос, культура.

Постановка проблеми. Ключовою темою гуманітарних досліджень сьогодення постає триада «мова – культура – людська особистість» [4, с. 23]. Наразі в етнолінгвістиці з'являються нові напрями: етнофразеологія, етнопрагматика, етносемантика, етногерменевтика, етнориторика, етноконотація, когнітивна етнопсихолінгвістика, етнічна конфліктологія, етнічна бібліопсихологія, етнічна психолінгвістика, етнографія спілкування, етнотранслятологія тощо. Етнолінгвістика як маргінальна галузь мовознавства межує з етнологією, культурологією й психолінгвістикою та спрямована на з'ясування того, як у мові й мовленнєвій діяльності (етнотекстах) відображені етнічна свідомість, менталітет, національний характер, матеріальна та духовна культура народу [1, с. 148].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Етнолінгвістика – це наука про національно-мовне життя [2, с. 27]. В етнолінгвістичних роботах дослідники акцентують увагу на ідентифікаційних характеристиках етносу, однією з яких залишається мова [5, с. 10]. У широкому колі досліджень сучасної етнолінгвістичної науки перебуває насамперед проблема співвідносних зв'язків між національною мовою та культурою, детермінованих взаємодією трьох типів чинників (власне мовного, етнокультурного та етнопсихологічного), а також роль останнього в процесах функціонування й еволюції певної мови [1, с. 33]. Інакше кажучи, проведення наукових студій в етнолінгвістичному аспекті передбачає дослідження результатів впливу, здійснюваного на лінгвосистему міфологією, психологією, звичаями, побутом, віруваннями, обрядами, загальною культурою й менталітетом етносу. Сказане стосується насамперед корпусу окремих шарів лексики, а також таких ділянок мовної системи, як теорія номінації, теорія значення, народна фразеологія, пареміологія. А. Вежбицька розглядає етнофразеологію як галузь етнолінгвістики, що вивчає культурно-специфічні фрази та ідіоми з метою виявлення культурних цінностей [1, с. 47]. Поняття «етнофразеологія» використовується в двох значеннях: 1) як сукупність етнофразем, тобто немотивованих на синхронному рівні фразеологічних одиниць (фразеологізмів, фразем), що належать

до сфери народної духовної культури; 2) як напрям у фразеології, який вивчає фразеологічні одиниці в етнокультурному аспекті. Отже, етнолінгвістика, яка сьогодні переживає друге народження, варто розуміти як комплексну наукову дисципліну, що здійснює дослідження «плану змісту» етнокультури, народної психології та міфології, формою втілення для якого стало слово, предмет, обряд, зображення. У системі наукових знань етнолінгвістика розташовується на перетині дослідницьких векторів фольклористики, етнографії, культурології, соціології та, звичайно, власне лінгвістики [2, с. 29–30].

Мета статті – окреслити коло питань етнофразеології та вказати місце в ній англійських фразеологізмів із кулінарним компонентом. Продуктивним з етнолінгвістичного погляду моментом є проєкція мовних одиниць на етнокультурне поле. Виходячи із цього, розгляд фразеологічної одиниці як етноодиниці здійснюється крізь призму етнічної історії, а визначення концептів народного світогляду (світovidчуття) відбувається за допомогою змістових категорій лінгвосистеми. Застосування такого аналізу дає змогу науково проникати до сфери мовної свідомості, співвідносних зв'язків між мовою, народною культурою та особистістю [5, с. 44].

Виклад основного матеріалу. Кожному народу притаманне власне бачення навколишнього світу. Такою є концепція етнічної картини світу. Етнічна самосвідомість – це відчуття приналежності до певного етносу, усвідомлення своєї відмінності й подібності порівняно з іншими етносами, важлива ознака етнічної спільноти, яка є відображенням у свідомості людей реально існуючих етнічних зв'язків та проявляється в зовнішній формі самоназви, або етноніма [2, с. 24].

У фразеології виокремлюють декілька основних підходів до вивчення фразеологізму:

- 1) як основної одиниці фразеології;
- 2) функціонування фразеологізмів у мові, мовленні [3, с. 120].

Фразеологія – це та сфера мовної діяльності, де, з одного боку, у мовних фактах яскраво відбиваються етнопсихологічні особливості соціуму, а з іншого – чітко простежується вплив мови на формування його менталітету [4, с. 33]. Етнолінгвістичне вивчення фразеологічного матеріалу будь-якої мови полягає у взаємозв'язку понять системи «мова – культура – етнос». Фразеологія – це дзеркало, у якому лінгвокультурне суспільство ідентифікує своє національне самоусвідомлення [5, с. 104]. Фразеологія – це відбиток картин реальності, де містяться фрагменти культури, історії, етнографії, психології, світогляду, релігії, менталітету, відтворюється національний характер народу, це своєрідний зразок ретельного й пильного кодування його духовної культури [5, с. 52].

Отже, більш глибоко пізнати етнос, просякнути його духом можна через фразеологізм. Історично фразеологію відносили

до етнолінгвістики, проте сучасна фразеологічна система є одним з об'єктів вивчення в лінгвокультурології, яка досліджує насамперед «живі» комунікативні процеси та зв'язок мовних висловів із синхронно діючим менталітетом народу.

Фразеологізми – це особливі знаки мовної культури, засоби зберігання й передачі культурної інформації. Особливості образної мотивації в структурі значення фразеологізмів є важливими для з'ясування мовної картини світу та її бачення народом. Фразеологічна одиниця, будучи номінативною, висвітлює процес номінації у вигляді мовного знака, кінцевим результатом якого є мовна картина світу. Способом утворення фразеологічної одиниці є метафоризація як когнітивний процес, пов'язаний із діяльністю підсвідомості.

Дослідження механізмів фразеологізації за допомогою лінгвокультурологічного аналізу суттєво поглиблює знання про цей процес. Лінгвокультурологічні дослідження на матеріалі фразеології дають змогу виокремити духовні цінності, створені окремими етносами впродовж тисячоліть. Етнофразеологічний напрям досліджує взаємодію мови й культури крізь призму культурно-національної свідомості та її фразеологічної презентації. Розглядаємо фразеологізми як тексти, що зберігають культурну інформацію.

Одним із головних векторів етнофразеології є вияв ціннісних орієнтацій етнічної спільноти, зафіксованих у фразеологічних найменуваннях і їх знакової динаміці [4, с. 8]. Передумовами дослідження етнокультурної специфіки фразеологізмів є зосередження уваги на мовній, а через неї також на духовній культурі як окремої людини, так і всієї мовної спільноти.

Великим культурно-національним потенціалом наділені фразеологізми із соціолінгвістичними, етнографічними та країнознавчими характеристиками; зокрема, такими є англомовні кулінарні фразеологізми.

Етнофраземи, як і фразеологізми загалом, мають здатність концептуалізувати буденну свідомість і створювати структури, у яких в образно-символічній формі кодуються та передаються з покоління в покоління морально-етичні норми й стереотипи [4, с. 142]. Фразеологізми відображають національну картину світу. Національна своєрідність фразеологізмів різних мов пов'язана насамперед із їх образністю.

Вважаємо, що в основі фразеологізму міститься прототипна інформація, тобто те, що є елементом концептуальної картини світу; фразеологічна одиниця виникає в результаті метафоризації чи метонімізації. У семантиці фразеологізмів із кулінарним компонентом відображено закономірності ціннісно-сміслових категорій культури [5, с. 29]. Інакше кажучи, мова відображає кулінарний код народу. Етнофразеологічний підхід передбачає аналіз взаємодії кулінарної культури із соціокультурним контекстом буття того чи іншого суспільства. Найменування їжі та всього, що з нею пов'язане, належать до ключових лінгвокультурних концептів. Проблематика їжі та насолоди від неї була закладена вже в античній культурі. У IV ст. до н. е. було засноване філософське вчення щодо так званої гастронології – «філософія шлунку». Харчування стає цілісним відображенням культурного портрету епохи. Упродовж усієї історії людства харчування завжди було вагомим і стійким чинником, що визначав рівень розвитку суспільства. Більше того, гастрономічна культура поставала комплексним феноменом, одним із засобів маркування соціального й культурного статусу індивіда. Їжу розглядають як один із видів специфічного культурного коду [2]. Гастрономічна культура

слугує національною кулінарною традицією, як набір страв, типових для певного народу, характеризує систему харчових звичок певної культурної спільноти.

Наведемо приклади кулінарних фразеологізмів із харчовими компонентами, яким надається преференція з боку англійської лінгвокультури: *bacon, eggs, porridge, toast, pudding etc.*

To go together like bacon and eggs – пліч-о-пліч.

Англійська кухня зберегла й донесла до наших днів багато традиційних страв. На перший сніданок подають, як правило, яйця та бекон, тому цей фразеологізм позначає український вислів «пліч-о-пліч», тобто нероздільно.

Серед найпопулярніших англійських страв є вівсяна каша, риба, тости:

Like swimming through porridge – занадто важко.

To do porridge – відбувати покарання.

Оскільки вівсянка настільки насичена й густа, у фразеологізмі *like swimming through porridge* важко крізь неї пробратися. А *to do porridge* кваліфікує вівсяну кашу як недорогий продукт харчування, який можна собі дозволити купити.

Порівняльний фразеологічний вираз *as warm as a toast* – дуже теплий свідчить про те, що зазвичай вранці англійці споживають тости теплими. Більше того, тост асоціюється з теплом, комфортом.

В англійській національній кухні є чимало традиційних святкових страв. Серед них важливе місце посідає пудинг, про що свідчить англійський фразеологізм, у якому навіть похвала не може зрівнятися з пудингом: *more praise than pudding* – дякую до кишені не покладеш.

Кулінарні фразеологічні одиниці є двосторонніми одиницями, що мають як формальні (план вираження), так і змістові (план змісту) характеристики. Фразеологічне значення пов'язане з усією сукупністю формальних (граматичних) засобів, що виражають це значення. Отже, під час аналізу структурно-семантичних особливостей фразеологізмів із кулінарним компонентом важливо однаковою мірою висвітлити обидва аспекти – як семантику, так і сукупність формальних засобів вираження їх семантики.

Структурно-семантична класифікація фразеологічних одиниць, на наше переконання, засновується на найбільш поширеній структурно-семантичній класифікації фразеологізмів О.В. Куїніна. Вважаємо цю класифікацію найбільш прийнятною, оскільки вона дає комплексне уявлення про зовнішню та внутрішню природу одиниць, що аналізуються.

Кулінарні фразеологізми набувають іншого значення (переносного) і вживаються у сферах життя поза кулінарією. Така фразеологія демонструє метафоричне вживання слів, що позначають процес приготування їжі, а також смакові відчуття, наприклад: *in bad taste, go sour, take the bitter with the sweet, all hands and the cook, be cooked, be cooked to a turn, be cooking on gas, be cooking with gas, cook (one's) goose, cook (something) to perfection, cook on the front burner, cook out, cook the accounts, cook the books, cook to perfection, cook up, cook with gas, God sends meat and the devil sends cooks, etc.*

Очевидно, що саме універсальний характер цих процесів та їх важливість для всієї життєдіяльності людини приводить до їх метафоричного використання. Таке використання визначає психологічне сприйняття оточуючого світу через смакові відчуття [2, с. 6].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Фактичний матеріал дає нам змогу зробити висновок, що кулінар-

на фразеологія є цікавим розрядом лексики, що демонструє не лише семантичні та граматичні характеристики, а й риси етнічно-культурної своєрідності. В англійській фразеологічній системі досить широко представлені фразеологізми, які у своєму складі мають кулінарний компонент. Кулінарні метафори відображають досвід людини зі створення сутностей для категоризації оточуючих об'єктів. Як бачимо, кулінарні метафорично мотивовані найменування формують значний фрагмент мовної картини світу англійської мови, що видається нам перспективним для подальшого дослідження англійської фразеології.

Література:

1. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. – М.: Русские словари, 1997. – 411 с.
2. Жайворонок В.В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук / В.В. Жайворонок // Мовознавство. – 2004. – № 5–6. – С. 23–35.
3. Токарев Г.В. Концепт как объект лингвокультурологии (на материале репрезентаций концепта «труд» в русском языке) / Г.В. Токарев. – Волгоград: Перемена, 2003. – 233 с.
4. Латыпов Л.Н. Лингвострановедческий аспект фразеологических единиц (на материале фразеологизмов русского и английского языков): дисс. ... канд. филол. наук / Л.Н. Латыпов. – Л., 1989. – 203 с.
5. Левченко О.П. Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект: [монографія] / О.П. Левченко. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2005. – 352 с.
6. Idioms and phrases [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://idioms.thefreedictionary.com/>.

Крыкницкая И. А. Кулинарные фразеологизмы как объект этнофразеологии (на материале современного английского языка)

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению англоязычных фразеологизмов с кулинарным компонентом в русле новой отрасли этнолингвистики – этнофразеологии. Место фразеологии в этой сфере лингвистической дисциплины является закономерным, поскольку фразеологический фонд языка непосредственно связан с этносом. В статье представлен корпус англоязычных фразеологизмов с кулинарным компонентом, которые свидетельствуют о том, что фразеология в большей мере, нежели другие языковые единицы, отражает специфику мировоззрения сквозь призму языка и национальной культуры.

Ключевые слова: фразеология, фразеологический, этнофразеология, язык, этнос, культура.

Kryknitska I. Culinary phraseologisms as an object of ethnophraseology (on the material of the modern English language)

Summary. The article is dedicated to the research of English phraseologisms with culinary component in the mainstream of the field of ethnophraseology. The place of phraseology in this field of linguistic discipline is rather natural as namely the phraseological fund of the language is directly connected to the ethnos. In the article we demonstrate the corpus of English phraseologisms with culinary component that proves phraseology reflect the specificity of outlook more than any other linguistic unit through the prism of language and culture.

Key words: phraseology, phraseological, ethnophraeology, language, ethnos, culture.